

ХҒТАР 11.25.91
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-6887-2026-154-1-175-185>

Жапон дипломатиясының Орталық Азиядағы жобалары мен бастамаларына талдау

Ш.А. Шадаева^{id}, П.К. Килыбаева*^{id}, М.К. Болысбекова^{id}

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: shopik-8989@mail.ru, banu-kk@mail.ru, memoldir@yandex.kz)

Аңдатпа. Бұл мақалада Жапонияның Орталық Азиядағы дипломатиялық стратегиясы мен нақты жобаларына кешенді және жан-жақты талдау ұсынылады. Автор Жапонияның сыртқы саясатындағы көпвекторлы тәсілдің мәнін ашып, оның негізгі бағыттарына – «Жібек жолы дипломатиясы», ресми даму көмегі (ODA), және аймақтық экономикалық, инфрақұрылымдық ынтымақтастыққа ерекше назар аударады. Бұл саясат Жапонияның Орталық Азиядағы белсенділігін арттырып, оны Қытай мен Ресей арасындағы ықпал үшін бәсекеде үшінші маңызды ойыншы ретінде танытады. Мақалада Қазақстан, Өзбекстан, Түрікменстан, Қырғызстан және Тәжікстанмен Жапонияның екіжақты қарым-қатынастарының эволюциясы мен ерекшеліктері егжей-тегжейлі сипатталады. Әрбір елмен орнаған серіктестік әртүрлі салаларда көрініс тауып, энергетика, көлік, денсаулық сақтау және білім беру бағыттарында нақты жобалар арқылы жүзеге асырылуда. Автор Жапонияның ресми даму көмегі (ODA) аясында іске асқан бағдарламаларға мысал келтіріп, олардың аймақтағы әлеуметтік-экономикалық дамуға әсерін талдайды. Сонымен қатар, мақалада Жапонияның жұмсақ күш құралдарын, әсіресе мәдени дипломатия, білім беру және тіл алмасу бағдарламаларын қолдану арқылы жүргізіп жатқан ықпал саясаты талқыланады. Бұл бағдарламалар Орталық Азия елдеріндегі Жапония туралы қоғамдық пікірді жақсартуға және ұзақ мерзімді стратегиялық серіктестік орнатуға ықпал етеді. Жалпы алғанда, Жапонияның стратегиялық бағыты – аймақтағы бейбітшілік пен тұрақтылықты қамтамасыз етуге, сондай-ақ өз экономикалық және мәдени ықпалын күшейту арқылы Орталық Азиямен терең және теңгерімді қарым-қатынас орнатуға бағытталған. Мақалада сондай-ақ Жапонияның Орталық Азиядағы дипломатиялық белсенділігінің институционалдық негіздеріне де назар аударылады. Атап айтқанда, «Орталық Азия + Жапония» диалогы форматындағы ынтымақтастық тетіктері мен олардың тиімділігі сарапталады. Бұл көпжақты диалог алаңы аймақ елдерімен сенімді әріптестік орнатып, ортақ сын-қатерлерге бірлесе жауап беру үшін маңызды құрал ретінде бағаланады.

Түйін сөздер: Жапон дипломатиясы, Орталық Азия, Жібек жолы дипломатиясы, экономикалық ынтымақтастық, жұмсақ күш, сыртқы саясат, мәдени дипломатия, аймақтық ынтымақтастық, «Орталық Азия + Жапония» диалогы, екіжақты қарым-қатынас.

Түсті: 13.08.2025; Мақұлданды: 25.02.2026; Онлайн қолжетімді: 30.03.2026

Кіріспе

Жапонияның Орталық Азиядағы дипломатиялық белсенділігі соңғы онжылдықтарда жаңа деңгейге көтерілді. Әлемдік геосаяси тепе-теңдіктің өзгеруі және Еуразия кеңістігіндегі ресурстар мен сауда бағыттарының маңыздылығы артуына байланысты, бұл аймақ жаһандық державалардың стратегиялық назарында тұр. Жапония өз кезегінде бұл өзгерістерге бейімделіп, Орталық Азиямен көпжақты және екіжақты форматтағы ынтымақтастықты дамытудың тың жолдарын іздеуде. Аймақтағы мемлекеттердің тәуелсіздігін мойындаған алғашқы елдердің бірі бола отырып, Жапония саяси, экономикалық және мәдени байланыстар орнатуға ерте кірісті.

Жапонияның дипломатиялық қадамдары экономикалық көмекті, инвестициялық жобаларды, инфрақұрылымдық дамуды қолдауды, сонымен қатар мәдени және білім беру салаларындағы алмасуды қамтиды. Бұл стратегияның негізінде «Жібек жолы дипломатиясы» деп аталатын тұжырымдама жатыр. Аталған тұжырымдама Жапонияның Еуразиядағы ықпалын арттырып, аймақтағы тұрақтылықты, экономикалық өсімді және демократиялық институттарды нығайтуға бағытталған. Жапония Орталық Азияны тек экономикалық мүдделер шеңберінде ғана емес, сондай-ақ стратегиялық әріптестік орнату мүмкіндігі ретінде қарастырады.

Осы мақалада Жапонияның Орталық Азиядағы саясатына, оның негізгі бағыттарына, жүзеге асырылып жатқан жобаларға және бұл саясаттың аймақтық мемлекеттермен қарым-қатынасына әсеріне терең талдау жасалады. Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Тәжікстан және Түрікменстан елдерімен орнаған екіжақты байланыстар мысалында жапон дипломатиясының прагматикалық әрі ұзақмерзімді ұстанымдары көрсетіледі. Сонымен қатар, Жапонияның жұмсақ күш құралдарын қолдану арқылы аймақ елдерінде демократиялық құндылықтарды тарату, мәдени ықпалды арттыру және азаматтық қоғам институттарын қолдау жолындағы әрекеттері сарапталады.

Мақалада тарихи деректер, ресми құжаттар және сараптамалық көзқарастар негізінде Жапония мен Орталық Азия арасындағы қарым-қатынастардың қазіргі жағдайы мен болашағы баяндалады.

Орталық Азиядағы Жапонияның рөлі туралы зерттеулер Қытай мен АҚШ-тың ықпалымен салыстырғанда аз зерттелген. Бұл мақала Жапонияның аймақтағы ұстанымын анықтап, оның геосаяси стратегиясындағы рөлін бағалауға бағытталған. Осы орайда, Жапонияның нақты жобалары мен аймақтық серіктестік формаларына талдау жасау өзекті болып табылады.

Зерттеу әдістері мен материалдары

Зерттеудің басты мақсаты – Жапонияның Орталық Азиядағы дипломатиялық стратегиясын, оның ішінде ресми даму көмегі, мәдени дипломатия және экономикалық серіктестік арқылы жүзеге асырып жатқан жобаларын жан-жақты талдау болып табылады.

Зерттеу барысында тарихи-салыстырмалы әдіс, мазмұнды талдау әдісі және халықаралық қатынастар теориясына негізделген конструктивтік тәсіл қолданылды. Ресми құжаттар, Жапония мен ОА елдерінің дипломатиялық декларациялары, даму бағдарламалары және сараптамалық әдебиеттер дереккөз ретінде пайдаланылды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Жапон үкіметі ұзақ уақыт бойы Орталық Азиядағы дипломатиялық бастамалар мен даму жобаларына белсенді түрде қатысып келеді. Бұл бастамалардың негізгі мақсаты – аймақтық тұрақтылықты нығайту және тұрақты экономикалық өсуге жәрдемдесу. Инвестициялық көзқарас, инфрақұрылым және әлеуметтік бастамалар сияқты салаларға ерекше назар аударылады.

Жапония «сенімді серіктес» мәртебесіне ие болды, Ресей мен Қытай ықпал ету үшін таласатын Орталық Азияда жаңа «үшінші» ойыншы пайда болуда. Еуразия елдерінің сыртқы саясатының көпвекторлылығы, сондай-ақ жапон дипломатиясына деген қызығушылық оның аймақта іс жүзінде жүзеге асырылуының қарқынды дамуын анықтайды. Жапония өз бастамаларын бірнеше тәсілдер арқылы жүзеге асырады: кешенді көзқарас және аймақтағы жекелеген мемлекеттермен екіжақты қарым-қатынастар жүйесі. Сонымен қатар, Жапонияның еуразиялық дипломатиясы Орталық Азиямен ғана шектелмейді, Ауғанстанды, Пәкістанды және басқа да көршілес аймақтарды қамтып, кеңірек геосаяси перспективаны көрсетеді.

Демократиялық бастамалардың кең ауқымын қамтитын Жапония Орталық Азия мемлекеттеріндегі мемлекет құру жобаларын қолдайды. Жапондық модернизация кезеңіне терең енетін «алу, бейімдеу және жетілдіру» қағидаты Жапондық мемлекеттік құрылыс тәжірибесіне сүйене отырып, Қазақстан мен Өзбекстан сияқты елдер бұл әдісті өз саясаттарына біртіндеп енгізуде. Бұл күш-жігер жалпыадамзаттық құндылықтардың берік негізін құруға бағытталған. Жапония Орталық Азиямен қарым-қатынасының алғашқы кезеңдерінде АҚШ-тың дипломатиялық көзқарасын ұстанып, либерализм мен демократияны ілгерілетуге басымдық берді.

Орталық Азиядағы саяси қатысуды қамтамасыз етуде Жапония екі негізгі мақсатты көздейді. Біріншісі, бұл әрине Қытаймен геосаяси бәсекелестік. Ал екіншіден, Азия-Тынық мұхиты аймағындағы «жаппай маңызды держава» мәртебесі. Алайда Токио өзінің стратегиялық мүмкіндіктеріне анағұрлым прагматикалық көзқарасты қабылдай отырып, экономикалық және әлеуметтік-мәдени ынтымақтастыққа назар аудара отырып, өз көзқарасын қайта қарастырды. Н.Мурашкиннің айтуынша, бұл саясатты түзету Жапонияның сыртқы стратегиясындағы кеңірек ауысумен тығыз байланысты, бұл аймақтағы Қытай мен Ресейдің геосаяси ықпалын көбірек ескереді [1].

Жапонияның Орталық Азия елдеріне қатысты қазіргі саясатын бағалай отырып, олардың топтарға бөлінуін байқауға болады. Аймақтың орталық елдері саналатын Түрікменстан, Қазақстан және Өзбекстанға ерекше басымдық берілсе, Тәжікстан мен Қырғызстан Жапонияның стратегиялық мүдделерінің қашық елдері болып саналады.

Алайда, 1990-шы жылдардың басында Жапония мен Орталық Азия елдерінің қарым-қатынасы бастапқы кезеңде болған кезде Жапония үкіметі аймақты толық таныды деп нақты айта алмаймыз. Демек, Жапонияның бастапқы қатысуының көп бөлігі жоғары лауазымды шенеуніктердің шектеулі санының бастамаларымен қалыптасты. Бұл динамика Қырғызстан мен Өзбекстанды қолдауға бағытталған лоббистік әрекеттерге әкелді, ал Қазақстанда ол кезеңде мақсатты қолдау болмаған [2].

Елдер арасындағы кең ауқымды экономикалық ынтымақтастыққа маңызды қадам Таро Асоның сапарының бастамасы болды, ол жапондық инвестицияларды, әсіресе энергетикалық секторға тартуға әкелді. Ресурстық және энергетикалық дипломатия

контекстінде Орталық Азия экспорттаушылар тізімінде негізгі орынды алады, өйткені отын-энергетикалық ресурстар мен пайдалы қазбалардың көлемі Жапонияның қажеттіліктерін өтейді. Мұнай, табиғи газ, уран және сирек металдардың қорлары ерекше құнды болып саналады. Жапония стратегиясының экономикалық өлшемін одан әрі дамыту үшін осы елдерге Жапонияның жетекші бизнес секторларының өкілдері кіретін Кейзай Доюкай делегациясы келді. Барлық делегаттар өз республикаларының экономикалық жағдайына баға берді, нарықтық экономикаға көшу проблемаларын қарастырды және ең бастысы, болашақ ынтымақтастықтың негізін қалады.

1998 жылдың тамызында Жапонияда басшылық ауысқаннан кейін жаңа үкімет Орталық Азия мемлекеттерімен ынтымақтастықты нығайту бойынша күш-жігерін тұтастай жалғастырды. Соның нәтижесінде сол жылдың қаңтарында жаңа бағдарламалық құжат – Жібек жолы дипломатиясы жөніндегі іс-шаралар жоспары таныстырылды, онда аймақтың инфрақұрылымды дамыту қажеттігі атап көрсетіліп, табиғи ресурстарды барлауға қолдау көрсетілді. Бұл бастаманың мақсаты – жан-жақты сауда-экономикалық ынтымақтастыққа жәрдемдесу, саяси қарым-қатынастарды нығайту және Жібек жолы елдерінің нарықтық экономикаға өтуіне ықпал ету. Оның үстіне Жібек жолы елдерімен стратегиялық қарым-қатынасын белгілеген Жапонияның Еуразиялық дипломатиясы Орталық Азия саясаткерлерінен кең қолдау тапты.

Жапонияның Еуразиялық доктринасы екіжақты қарым-қатынастарды тереңдетуде басты рөл атқарды, оның негізгі принциптері жоғары деңгейдегі дипломатиялық сапарлар мен жапондық ресми тұлғалардың саяси мәлімдемелерінде көрініс тапты. Мәселен, бұрынғы премьер-министр Дзюнитиро Коидзуми 2002 жылы 12 сәуірде Қытайда өткен Боао форумында сөйлеген сөзінде энергия ресурстарына бай Орталық Азия елдерімен байланысты нығайтудың маңыздылығын атап өтті. Сонымен қатар, 2002 жылдың шілдесінде Аға вице-министрі Сейкен Сугиура Қазақстандағы Жібек жолы энергетикалық миссиясын басқарып, Қазақстан Президенті Әкімшілігімен, сондай-ақ негізгі үкімет өкілдерімен, соның ішінде энергетика, минералдық ресурстар, өнеркәсіп және саудаға жауапты министрлермен келіссөздер жүргізді [3].

2006 жылдың тамыз айында Жапония Премьер-Министрі Дзюнитиро Коидзуми Қазақстан мен Өзбекстанға маңызды сапармен барды, бұл Токионың Орталық Азия саясаты аясындағы осындай алғашқы ресми сапар болды. Ташкент үшін Коидзуми сапарының маңызды саяси және символдық мәні болды, өйткені ол Өзбекстан мен АҚШ пен Еуропалық Одақ арасындағы қарым-қатынастар нашарлап жатқан кезге келді. Кейінгі жоғары деңгейдегі дипломатиялық алмасулар Жапонияның аймақпен байланысын одан әрі нығайтты (1-кесте).

Кесте 1. Жоғары деңгейдегі кездесулер мен келіссөздер [4]

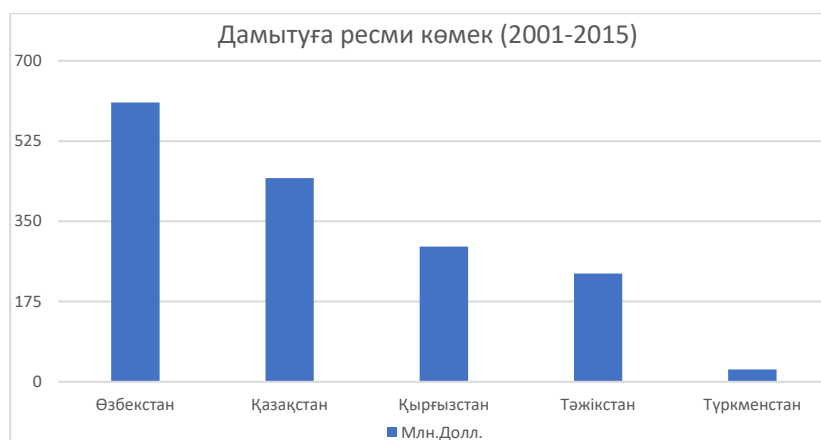
Кездесу жылы	ОА елдерінің мемлекет басшылары
2007	Эмомали Рахмон, Тәжікстан Республикасының 2-ші президенті
2007	Құрманбек Бакиев, 2005-2010 жылдар аралығындағы Қырғыз Республикасының президенті
2008, 2016	Нұрсұлтан Назарбаев, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті
2009, 2015	Гурбангулы Бердімұхамедов, Түркіменстан президенті
2011	Ислам Каримов, Өзбекстан Республикасының Тұңғыш Президенті
2013	Алмазбек Атамбаев, 2011-2017 жылдар аралығында Қырғызстан президенті

Коидзумидің Астанаға сапарының нәтижесінде атом энергиясын бейбіт мақсатта пайдалану жөніндегі үкіметаралық келісім бойынша жапон-қазақ келіссөздерін жүргізуге ықпал еткен өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойылды. Бұл талқылаулар 2007 жылы басталып, 2010 жылы сәтті келісімге қол жеткізілді. Осы ынтымақтастық аясында жапондық корпорациялар Қазатомөнеркәсіппен бірлесіп уран өндіру бойынша бірлескен кәсіпорындар құрды. Аймақтағы өзінің стратегиялық қатысуын дамытуды жалғастыра отырып, Жапония 2013 жылы Жапонияның мұнай, газ және металдар ұлттық корпорациясына (JOGMEC) Өзбекстандағы перспективалық уран кен орындарында барлау жұмыстарын жүргізуге мүмкіндік беретін келісімге қол қойды.

2017 жылдың мамыр айында сол кездегі Сыртқы істер министрі Фумио Кишида Түрікменстанда өткен «Орталық Азия және Жапония» диалогы елдері сыртқы істер министрлерінің 6-шы кездесуіне қатысқан Жапонияның аймақтық ынтымақтастыққа деген ұмтылысы одан әрі нақтыланды. Кездесу барысында ол Жапония мен Орталық Азия мемлекеттері арасындағы ынтымақтастық қарым-қатынастарының кеңдігін, оның ішінде Солтүстік Корея сияқты қауіпсіздік мәселелерін талқылауды қоса алғанда, Бірлескен Декларацияға қол қойды. Ол сондай-ақ Орталық Азияда да, сыртқы серіктестермен де байланысты қолдауға арналған Жапонияның стратегиялық бағытын сипаттайтын Көлік және логистикалық ынтымақтастық бастамасымен таныстырды. Инфрақұрылымды дамытуды аймақтық экономикалық өсудің басымдығы ретінде мойындай отырып, Кишида Жапонияның қолдауға шамамен 24 миллиард иен беретінін жариялады. Көмек жолдарды жақсартуға және табиғи апаттардың қаупін азайтуға, соның ішінде көшкіннің алдын алу шараларына бағытталған жобаларға бөлінді. Жапонияның көзқарасы Орталық Азияны ғана емес, сонымен қатар Ауғанстан мен Пәкістан сияқты көршілес мемлекеттерді де қамтитын, адам құқықтары, демократия, нарықтық экономика және заң үстемдігі қағидаттарын нығайта отырып, оның кең аймақтық көзқарасына сәйкес келеді [5].

Жапония өзінің Дамуға ресми көмек (ODA) бағдарламалары арқылы Орталық Азияның дамуына айтарлықтай қаржылық үлес қосуды жалғастыруда. Барлық қаражат (1,6 млрд доллар) маңызды секторларға бөлінген: денсаулық сақтау, көлік инфрақұрылымы және қоршаған ортаны қорғау салаларындағы жобалар. Келесі график Жапонияның аймақтағы жалпы ODA-сын көрсетеді (1-сурет).

Сурет 1. Жапонияның аймақтағы ODA-сы

Сурет 1. Дереккөз: автор «Кишида Орталық Азияға көмек пакетін жариялайды» негізінде құрастырған, *The Japan Times*, 2024 ж [6].

Бір қызығы, Жапония ішкі басқаруға араласпау саясатын ұстанып, саяси шарт қоймастан экономикалық көмек көрсетуді жалғастыруда.

Жапония Орталық Азия мемлекеттерін екі бөлек топқа бөле отырып, демократияны қаржылық көмекпен байланыстырудың сараланған тәсілін ұстанады. Бірінші топтағы Қырғызстан мен Тәжікстанда демократиялық басқару көмек алудың алғышарты болып саналады. Керісінше, екінші топта – Қазақстан, Түркіменстан және Өзбекстан – демократиялық принциптерге баса назар аудару экономикалық және саяси қатынастарға аз әсер етеді.

Қазақстан мен Түрікменстанның маңызды ресурстық әлеуетінің арқасында стратегиялық маңыздылығын, сондай-ақ Өзбекстанның осы ресурстардың негізгі транзиттік дәлізі ретіндегі шешуші рөлін мойындай отырып, Жапония осы елдермен ынтымақтастыққа басымдық береді, оларды дамытуға қомақты қаржы ресурстарын бөледі. «Жібек жолы дипломатиясын» жүзеге асырудағы алғашқы қадамдардың бірі Кейданрен делегациясының Қазақстан мен Өзбекстанға сапары болды. Бұл келіссөздердің негізгі мақсаты мұнай және газ кен орындарын игеру саласындағы ынтымақтастықты тереңдету мүмкіндіктерін зерттеу болды.

Жапония өзінің еуразиялық дипломатиясын басшылыққа ала отырып, көптеген салаларда Орталық Азия мемлекеттерімен қарым-қатынастарын дамытуда. Ең жарқын мысалдардың бірі – Жапонияның Қазақстанмен стратегиялық ынтымақтастығы. 1995 жылы Жапония Қазақстан экономикасына инфрақұрылымдық дамуды қолдауға бағытталған алғашқы қаржылық инвестицияларын жасады. Алайда, екіжақты қарым-қатынастар ұзақ уақыт бойы тоқырау күйінде қалды, бұл негізінен Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың мұнай секторына шетелдік капиталдың қатысуына рұқсат бермеуіне байланысты. Дегенмен, оң саяси мысал ретінде Қазақстан үкіметі Жапонияның Ұлыбританиямен және басқа да Батыс державаларымен бірге БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесіне тұрақты мүшелікке өту туралы өтінішін қолдады. Келесі бағыт – энергетика, екі ел арасындағы өзара ынтымақтастықты жүзеге асырудың табысты үлгісі. Қазақстанның мұнай-газ секторына қызығушылық танытқан Токио отын-энергетика саласындағы жобалар аясындағы бастамаларды одан әрі кеңейтуге міндеттелді. Қазатомөнеркәсіп пен жапондық корпорациялар арасында Мыңқұдықтағы уран кен орындарын барлау бойынша бірлескен кәсіпорын құрудың арқасында олар пайдалануға берілді. Қазақстанда танымал Nissan мен Toyota сауда саласында көзге түсіп, жапондық автоөндірушілердің табысты экспорттық-импорттық қарым-қатынастарының жарқын үлгісіне айналды. Жапон саясатының мәдени элементтері қазақстандық жастарға да әсер етеді [7].

Орталық Азияның тағы бір елі Қырғызстан 1992 жылы Жапония Сыртқы істер министрі сапармен келген посткеңестік елдердің алғашқысы болды. Сапар барысында президент Асқар Ақаев Жапонияның қаржылық көмегіне қатысты оптимистік көзқарасын білдірді.

Жапония Өзбекстанның тәуелсіздігін 1991 жылы мойындап, келесі жылдың қаңтарында екі ел арасында дипломатиялық қарым-қатынас орнады. Саяси және экономикалық басшылық Өзбекстанға жыл сайын көбірек көңіл бөлді. Өзбекстан аймақтағы тұрақтылықты сақтауда маңызды рөл атқарады, сондықтан Жапонияның дипломатиялық назары еуразиялық дипломатия аясындағы басты басымдық болып

табылады. Жапония 1995 жылы экономикалық дамуды қолдау үшін Өзбекстанға орасан зор несие берді. Оның үстіне энергетика саласында жаңа мүмкіндіктер пайда болған кезде Жапония бұл саланы қаржыландыруды бірінші болып бастады. Жапония жұмсақ күш құралы ретінде жапон тілі орталықтары мен алмасу бағдарламаларын құруды қолдады.

Табиғи газдың қомақты қоры бар Түркіменстан да аймақтағы энергетикалық ынтымақтастықты кеңейтуге ұмтылған жапондық компаниялар үшін үлкен қызығушылық тудырады. Жапония Түркіменстанның көмірсутегі секторына ерекше қызығушылық танытты. Жапонияның дипломатиялық бастамалары 2021 жылы Түркіменстан маңында болған ірі жер сілкіністері мен Жапонияның шұғыл көмек көрсетуі мысалында, оның апатты жою және гуманитарлық көмек көрсету әрекеттерінде де айқын көрінеді.

Тәжікстанмен дипломатиялық қарым-қатынасқа басты кедергі, ең алдымен, елдің ішкі саясаты мен саяси режимі болды. Сыртқы демократиялық сипатына қарамастан, ол негізінен авторитарлық болып қала береді. Екі ел арасындағы терең келіспеушіліктер екіжақты қарым-қатынастарды дамыту үшін елеулі проблемалар туғызды.

Бұл бастамаларға қоса, демократиялық Жапония ұзақ уақыт бойы Орталық Азия елдеріне демократияландыру үдерісінде үлгі болып, авторитарлық мемлекеттерге дамудың жаңа жолдарын ашуға көмектесті. Мақсаттар мен басымдықтарды ортақ түсінуге ықпал етуде аймақтың саяси дамуы да маңызды болды.

Қытай, АҚШ және Еуропалық Одақ сияқты ірі жаһандық ойыншылар Орталық Азияның стратегиялық орналасуына, сондай-ақ табиғи ресурстардың молдығына байланысты өз ықпалын кеңейту үшін күш-жігерін арттырды. Жапонияның экономикалық бастамасы Орталық Азияның экономикалық және инфрақұрылымдық дамуындағы негізгі серіктес ретіндегі рөлін нығайтуға бағытталған стратегиялық қадам болып табылады [8].

Қорытынды

Қорытындылай келе, Жапонияның Орталық Азиядағы саясаты күрделі, көпқырлы және стратегиялық бағытталған дипломатиялық бағдар болып табылады. Мақалада қарастырылған материалдар негізінде Токионың осы аймақпен қарым-қатынасында бірнеше негізгі стратегиялық басымдықтар айқындалады. Жапония Орталық Азия елдеріне әртүрлі сипаттағы қолдау көрсете отырып – ресми даму көмегі (ODA), инфрақұрылымдық жобалар, білім беру мен мәдени алмасу бағдарламалары арқылы – Еуразия кеңістігінде өзінің дипломатиялық және саяси қатысуын нығайтуды көздейді. Бұл саясат Жапонияны Ресей, Қытай, Үндістан, Иран және АҚШ сынды державалармен қатар, аймақтағы геосаяси тепе-теңдікті сақтай алатын жауапты ойыншы ретінде көрсетуге бағытталған. Аймақ елдерімен прагматикалық және идеологиялық емес сипаттағы әріптестік Жапонияға ұзақ мерзімді сенім орнатуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Жапония Орталық Азиядағы экономикалық секторды ілгерілетуге ерекше басымдық береді. Бұл бағытта Токио инвестициялар тарту, сауда-саттық байланыстарын дамыту, энергетикалық жобалар мен табиғи ресурстарды игеруге қатысу арқылы өз ықпалын кеңейтуде. Жапония бұл аймақта өзін Қытайдың баламасы ретінде көрсете

отырып, экономикалық әртараптандыруға және тұрақты дамуға үлес қосуға мүдделі. Өз кезегінде, Жапония өзінің «жұмсақ күш» құралдарын белсенді қолдана отырып, әлеуметтік-мәдени салада да маңызды орын алады. Тілдік алмасу бағдарламалары, жапон мәдениетін насихаттау, білім гранттары мен академиялық әріптестік арқылы Жапония Орталық Азия қоғамдарында жағымды имидж қалыптастырып, ұзақмерзімді мәдени ықпалын арттырады. Жапонияның бұл стратегиясы тек қана экономикалық мүдделермен шектелмей, аймақтағы азаматтық қоғамның дамуына, адам капиталының өсуіне және әлеуметтік тұрақтылықтың нығаюына бағытталған.

Жалпы алғанда, Жапонияның Орталық Азияға қатысты сыртқы саясаты геосаяси есеппен үйлестірілген прагматикалық, бірақ бір мезгілде құндылықтарға негізделген бағыт. Ол аймақ елдерінің дербестігі мен тұрақтылығын сақтай отырып, өзара тиімді әріптестікке негізделген жаңа модель ұсынуға ұмтылады. Бұндай саясат Орталық Азияны тұрақты әрі көпвекторлы даму жолына бағыттауға ықпал етуі мүмкін.

Қаржыландыру: Зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті тарапынан, AP26100283 «Қазақстандағы жоғары білімнің интернационалдануы: жаһандық білім беру кеңістігіне интеграцияланудың сын-қатерлері мен перспективалары» гранты аясында қаржыландырылды.

Авторлардың қосқан үлесі:

Шадаева Ш. – зерттеу тұжырымдамасын әзірледі, деректерді жинап, талдады және мақала мәтінін жазды.

Килыбаева П.К. – әдебиеттерге шолу жасады, зерттеу нәтижелерін түсіндірді және мақаланың құрылымын жетілдірді.

Болысбекова М.К. – мақаланың соңғы нұсқасын бекітіп, мәтіннің ғылыми редакциясын жүргізді.

Әдебиеттер тізімі

1. Interview of Russian Ambassador to Japan A.P. Losyukov to Interfax on Russian-Japanese relations. Available via the link: https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1609416/ (Accessed: 13.08.2025).

2. Japan International Cooperation Agency. Central Asia and Japan's ODA Loans. Available via the link: https://www.jica.go.jp/Resource/uzbekistan/english/office/others/c8h0vm0000bm5e96-att/archive_06.pdf (Accessed: 13.08.2025).

3. Agreement between the Government of Japan and the Government of the Republic of Kazakhstan on Cooperation in the Peaceful Uses of Nuclear Energy. Available via the link: http://www.mofa.go.jp/policy/treaty/submit/session174/pdfs/agree-14_1.pdf (Accessed: 13.08.2025).

4. Pollmann, M. What Did Abe Accomplish in Central Asia. Available via the link: <https://thediplomat.com/2015/10/what-did-abe-accomplish-in-central-asia/> (Accessed: 13.08.2025).

5. Мурашкин, Н.Ю. (2018) «Эволюция «российского фактора» во внешней политике Японии в Центральной Азии», Вестник Санкт-Петербургского университета. Международные отношения, 11, 4, стр. 362-375.

6. Kishida to announce Central Asia aid package. Available via the link: <https://www.japantimes.co.jp/news/2024/08/01/japan/kishida-to-visit-central-asia/> (Accessed: 13.08.2025).

7. Ашинова, Ж., Темірғали, С. (2018) «Жапонияның Орталық Азия аймағындағы имиджінің қалыптасуы», ҚазҰУ хабаршысы. Тарих сериясы, 90, 3, бб. 153-159.

8. Нурсейтова, Л.Д., Ашинова, Ж.Е. (2024) «Трансформация и особенности внешнеполитических инициатив Японии в Республике Казахстан», Известия. Серия: Международные отношения и регионоведение, 55, 1.

Ш.А. Шадаева, П.К. Килыбаева, М.К. Болысбекова

*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
(E-mail: shopik-8989@mail.ru, banu-kk@mail.ru, memoldir@yandex.kz)*

Анализ проектов и инициатив Японской дипломатии в Центральной Азии

Аннотация. В данной статье представлен комплексный и всесторонний анализ дипломатической стратегии Японии и конкретных проектов в Центральной Азии. Автор раскрывает суть многовекторного подхода к внешней политике Японии, уделяя особое внимание ее основным направлениям – «Дипломатии Шелкового пути», официальной помощи развитию (ОПР) и региональному экономическому и инфраструктурному сотрудничеству. Эта политика усилила активность Японии в Центральной Азии, утвердив ее в качестве третьего важного игрока в конкуренции за влияние между Китаем и Россией. В статье подробно описывается эволюция и особенности двусторонних отношений Японии с Казахстаном, Узбекистаном, Туркменистаном, Кыргызстаном и Таджикистаном. Установленное с каждой страной партнерство находит свое отражение в различных областях и реализуется через конкретные проекты в области энергетики, транспорта, здравоохранения и образования. Автор приводит примеры программ, реализуемых в рамках официальной помощи развитию (ОПР) Японии, и анализирует их влияние на социально-экономическое развитие региона. Кроме того, в статье рассматривается политика влияния Японии посредством использования инструментов мягкой силы, в частности, культурной дипломатии, образования и программ языкового обмена. Данные программы способствуют улучшению общественного мнения о Японии в странах Центральной Азии и установлению долгосрочных стратегических партнерских отношений. В целом стратегия Японии направлена на обеспечение мира и стабильности в регионе, а также на установление глубоких и сбалансированных отношений с Центральной Азией путем усиления ее экономического и культурного влияния. В статье также уделяется внимание институциональным основам дипломатической деятельности Японии в Центральной Азии. В частности, анализируются механизмы сотрудничества в формате диалога «Центральная Азия + Япония» и их эффективность. Данная многосторонняя диалоговая площадка оценивается как важный инструмент для установления надежных партнерских отношений со странами региона и совместного реагирования на общие вызовы.

Ключевые слова: японская дипломатия, Центральная Азия, дипломатия Шелкового пути, экономическое сотрудничество, мягкая сила, внешняя политика, культурная дипломатия, региональное сотрудничество, диалог «Центральная Азия + Япония», двусторонние отношения.

Sh.A. Shadayeva, P.K. Kilybayeva, M.K. Bolysbekova

*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan
(E-mail: shopik-8989@mail.ru, banu-kk@mail.ru, memoldir@yandex.kz)*

Analysis of Japanese Diplomacy Projects and Initiatives in Central Asia

Abstract. This article provides a comprehensive and in-depth analysis of Japan's diplomatic strategy and specific projects in Central Asia. The author reveals the essence of Japan's multi-vector approach to foreign policy, paying special attention to its main areas - Silk Road Diplomacy, official development assistance (ODA), and regional economic and infrastructure cooperation. This policy has strengthened Japan's activity in Central Asia, establishing it as a third important player in the competition for influence between China and Russia. The article describes in detail the evolution and features of Japan's bilateral relations with Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kyrgyzstan, and Tajikistan. The partnership established with each country is reflected in various areas and is implemented through specific projects in the fields of energy, transport, healthcare, and education. The author provides examples of programs

implemented within the framework of Japan's official development assistance (ODA) and analyzes their impact on the socio-economic development of the region. In addition, the article examines Japan's policy of influence through the use of soft power tools, in particular, cultural diplomacy, education, and language exchange programs. These programs contribute to improving public opinion about Japan in the Central Asian countries and establishing long-term strategic partnerships. In general, Japan's strategic direction is aimed at ensuring peace and stability in the region, as well as establishing deep and balanced relations with Central Asia by strengthening its economic and cultural influence. The article also focuses on the institutional foundations of Japan's diplomatic activities in Central Asia. In particular, the mechanisms of cooperation in the format of the dialogue "Central Asia + Japan" and their effectiveness are analyzed. This multilateral dialogue platform is assessed as an important tool for establishing reliable partnerships with the countries of the region and jointly responding to common challenges.

Keywords: Japanese diplomacy, Central Asia, Silk Road diplomacy, economic cooperation, soft power, foreign policy, cultural diplomacy, regional cooperation, Central Asia + Japan dialogue, bilateral relations.

References

1. Interview of Russian Ambassador to Japan A.P. Losyukov to Interfax on Russian-Japanese relations. Available via the link: https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1609416/ (Accessed: 13.08.2025).
2. Japan International Cooperation Agency. Central Asia and Japan's ODA Loans. Available via the link: https://www.jica.go.jp/Resource/uzbekistan/english/office/others/c8h0vm0000bm5e96-att/archive_06.pdf (Accessed: 13.08.2025).
3. Agreement between the Government of Japan and the Government of the Republic of Kazakhstan on Cooperation in the Peaceful Uses of Nuclear Energy. Available via the link: http://www.mofa.go.jp/policy/treaty/submit/session174/pdfs/agree-14_1.pdf (Accessed: 13.08.2025).
4. Pollmann, M. What Did Abe Accomplish in Central Asia. Available via the link: <https://thediplomat.com/2015/10/what-did-abe-accomplish-in-central-asia/> (Accessed: 13.08.2025).
5. Murashkin, N.Ju. (2018) «Jevoljucija «rossijskogo faktora» vo vneshnej politike Japonii v Central'noj Azii», Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Mezhdunarodnye otnosheniya, 11, 4, str. 362-375. [in Russian]
6. Kishida to announce Central Asia aid package. Available via the link: <https://www.japantimes.co.jp/news/2024/08/01/japan/kishida-to-visit-central-asia/> (Accessed: 13.08.2025).
7. Ashinova, Zh., Temirgali, S. (2018) «Zhaponijanyn Ortalyk Azija ajmagyndagy imidzhinin kalyptasuy», KazUU habarshysy. Tarih serijasy, 90, 3, bb. 153-159. [in Kazakh]
8. Nurseitova, L.D., Ashinova, Zh.E. (2024) «Transformacija i osobnosti vneshnepoliticheskikh iniciativ Japonii v Respublike Kazahstan», Izvestija. Serija: Mezhdunarodnye otnosheniya i regionovedenie, 55, 1. [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет:

Шадаева Ш.А. – PhD докторант, Аймақтану кафедрасы, Халықаралық қатынастар факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Қилыбаева П.Қ. – т.ғ.к., Аймақтану кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Халықаралық қатынастар факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Болысбекова М.Қ. – PhD, Аймақтану кафедрасының аға оқытушысы, Халықаралық қатынастар факультеті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Шадаева Ш.А. – PhD докторант, Кафедра регионоведения, Факультет международных отношений, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Килибаева П.К. – к.и.н., ассоциированный профессор кафедры регионоведения, Факультет международных отношений, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Болысбекова М.К. – PhD, старший преподаватель кафедры регионоведения, Факультет международных отношений, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Shadayeva Sh.A. – PhD student, Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Kilybayeva P.K. – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Bolysbekova M.K. – PhD, Senior Lecturer, Department of Regional Studies, Faculty of International Relations, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).